

Лариса ЛИТВИН,
*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
української літератури,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

ПОРТРЕТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕДАЧІ ВІДЧУЖЕННЯ ЛЮДИНИ (ЗА ОПОВІДАННЯМ «СТАНІСЛАВА» ФЕОДОСІЯ РОГОВОГО)

Феодосій Роговий розпочав свою літературну діяльність оповіданнями, довго й болісно виборюючи право на їхнє видання. Опір, який чинили видавці, був обумовлений тим кутом зору на сільську дійсність, який обрав письменник і який максимально не збігався із засадами методу соціалістичного реалізму, до якого спрямовувалися творчі діячі. Ціною неймовірних зусиль у 1973 році вийшла невелика збірка оповідань «Провідини», із якої частина творів увійшла до збірки «Задумані вікна» (2015). До оповідань, які є спільними для обох збірок, належить «Станіслава». Про цей твір збереглися схвальні відгуки Б. Олійника в листі до Ф. Рогового [3, с. 137].

Відчуття своєї зайвості в журналістському середовищі, про яке писав Ф. Роговий, несприйняття загалом світоглядних стандартів радянської доби, які нехтували людською особистістю і виштовхувала її на маргінес, – це все коло переживань автора і його призма бачення світу. Тому стан відчуження героя походить від подібного стану автора, «внутрішньоекзистенційної відокремленості особистості від соціуму» [4, с. 23]. Текст у цьому випадку виконує роль посередника між митцем та «іншими». Письменник шукає художні структури, які б змогли якнайповніше розкрити суть його світобачення.

Ф. Роговий прагнув до осмислення сутності людини, і важливим засобом характеротворення для нього є портрет, який автор розміщує по всій площині тексту. Митець виявляє неабиякий хист до портретування, про що зазначає

завідувач відділу прози журналу «Дніпро» І. Бойчак: «у Вас є хист... – настроєність для написання циклу портретів-характерів селян» [3, с. 138]. Портретна характеристика персонажа вказує на його вік, соціальний стан, стать, освіту, професію, характер. «Внутрішні психічні стани людей відбиваються в міміці, ..., пантоміміці,..., в динаміці мовлення, диханні і т.п., що допомагає в процесі спілкування глибше розуміти внутрішній світ один одного» [2, с. 562].

Проблема відчуження головної героїні Станіслави з однойменного оповідання Ф. Рогового охоплює фабулу, яка зводиться до опису кількох важливих подій у житті молодой доярки. Кожен із описаних епізодів сюжету – це дистанціювання героїні від навколишнього світу, який вона відчуває то байдужим до себе, то ворожим. З одного боку, вона відчуває, що односельцям «немає до Станіслави діла» [3, с.73], а з іншого, – вона й сама «відреклася від подруг, від клубу» [3, с. 74]. Село, у якому панують правила традиційного життя, з осудом ставиться до молодой жінки, яка без шлюбу народила дітей. Односельці засуджують її за невелику крадіжку молока з ферми, учинену через відмову його продати. Станіслава відчуває себе викинутою із середовища людей: обдуреною залицяльником, обмовленою сусідами, не зрозумілою колегами.

Стан відчуження Ф. Роговий найчастіше передає через портрет: «... а вона стояла перед людьми німим силуетом і ні слова, ні жесту в отвiт. Наче посудомило, ніби рота зімкнуло» [3, с. 70]. Про її відчуженість прозаїк зазначає в поведінці після суду, вирок якого Станіслава вважала несправедливим та «...одинокю додому пішла» [3, с. 70]. Це приклад використання автором силуетного портрета, до цього прийому він вдається на початку оповідання й одноразово.

Надалі портретування складається залежно від наратора. Наратор-автор виявляє до героїні максимум симпатії, тому він через портрет показує тонку організацію її внутрішнього світу: «Станіслава рвучко підвела очі. Великі-великі сірі очі. А в них сльози наготові. Відкинула на плечі каштанову косу,

поправила хустку і тихо, ніби про щось потаємне спитала: – Ви до мене?» [3, с. 72].

Очі, наповнені сльозами, це головний елемент її портрету і у спілкуванні з чоловіками: доброзичливим учителем Дмитром Максимовичем і легковажним прикомандированим залицяльником Іваном. Акцентування на руках героїні одночасно виказує її природню красу і повсякчасну обтяженість роботою. «Станіслава стримано зітхала, не знала, куди дівати свої обважнілі руки, як зупинити тремтіння огрубілих, але красивих пальців» [3, с. 73]. Через народні традиційні знання вона вміє лікувати фізичний біль – «руки попарити – крутять» [3, с. 71], і матеріальні труднощі родини – «троє ротів на одні руки» [3, с. 71]. Протиставляючи ціннісні орієнтири героїв, автор описує руки і бабія Івана: «Станіслава помітила на його руках голісіньких жінок, що порозлягалися у звабних позах» [3, с. 74]. Ніби витискаючи з думки припущення про його легковажні наміри, вона «бачить його очі» [3, с. 74].

Не раз портретні деталі героїні передані через оригінальне порівняння – «в її пишному волоссі вицвіле пасмо, ніби сіллю воно було посипане» [3, с. 73]. Динаміка почуттів творена антитетично «її обличчя то світлішало, то кривилося болісно» [3, с. 73] або градаційно – «никне голова, сумнішає обличчя» [3, с. 74].

Ф. Роговий вважає стан відчуженості неприродним для людини і з деякою часткою моралізаторства береться за його подолання. Вона «дивиться на життя такими очима, ніби себе в ньому загубила і знайти не може» [3, с. 75]. Він вважає фатальною помилкою Станіславине любовне захоплення, що визначило її подальше життя, і ніби кидає героїні рятівне коло в образі учителя, який їй пропонує навчання у вечірній школі, докоряє за приземленість прагнень, бо «одинокі не в силі від нього (минулого – Л. Л.) відчепитися» [3, с. 75].

Отже, автор проєктує своє відчуження від соціуму на створений ним художній світ. Характер головної героїні та спосіб узаємодії з іншими персонажами вказує на її відчуженість від суспільства. Головним засобом характеротворення є портрет, і митець виявляє себе майстром портретування.

Список використаних джерел

1. Ігнатенко М. Відчуження й імморалізм у дійсності та літературі XX ст. *Слово час*. 2001. № 11. С. 12-17.
2. Літературознавчий словник-довідник [за ред.: Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. Київ : Академія, 1997. 752 с.
3. Роговий Ф. К. Задумані вікна. Упор. Ю. Роговий. Полтава : Дивосвіт, 2015. 148 с.
4. Стадницька Т. І. Відчуження як теоретично-літературна категорія. *Наукові записки*. 2005. Т. 48. Філологічні науки. С. 20-24.